

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2020.92.7>

УДК 811.161.2'38

ЕЛІТАРНІСТЬ І ЗАГАЛЬНОСПРИЙНЯТНІСТЬ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ ЛІНИ КОСТЕНКО

СЮТА

Галина Мирославівна,

доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу стилістики, культури
мови та соціолінгвістики Інституту
української мови НАН України,
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ,
01001

E-mail: syutag@i.ua

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3273-1644>

Halyna

SIUTA,

Doctor of Philological Sciences,
Senior Researcher of Department
of stylistics, language culture and
sociolinguistics of Institute of the
Ukrainian Language of the National
Academy of Sciences of Ukraine,
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: syutag@i.ua

У статті продемонстровано феномен елітарності та загальносприйнятності поетичної мови Ліни Костенко – унікального явища сучасної української лінгвокультури. Доведено, що гармонію елітарності й загальносприйнятності творять три естетично-креативні виміри: світове, національне й індивідуальне. Ментально мовотворчість Л. Костенко сформована на досвіді світової та національної культури, а вербалізація цього досвіду відбувається в переломленні через індивідуальне світобачення авторки.

Ключові слова: поетична мова Ліни Костенко, елітарність, загальносприйнятність, прецедентне ім'я, світова культура, національна культура, індивідуальний інтелектуальний та емоційний досвід.

Місійну роль Ліни Василівни Костенко в розвитку національної культури, мови, літератури пов'язують із такими ознаками мовотворчості, як «інтелектуалізм», «філософська наповненість», «висока естетика слова», «національна чуттєвість», «надчасовість», «емоційність», «афористичність», «метафоричність» [Русанівський 2001; Єрмоленко 2010; Кравець 2010; Брюховецький 1990; Тарнашинська 2010; Панченко 2005]. У численних перед'ювілейних і ювілейних статтях її називають совістю української нації, генієм слова,

живою легендою, Лесею Українкою ХХ століття, українською Сафо. Однак тому, хто хоч раз душею торкнувся її поезії, зрезонував із її глибинними імпульсами, такі дефініції можуть видатися надто патетичними, не суголосними духові поетичних сповідей, міркувань, описів, якими авторка розмовляє із своїм читачем. Недаремно ж і сама вона, свято сповідуючи принцип «мені потрібне СЛОВО, а не слава», відверто сторониться пишномовних оцінок своєї творчості, стверджуючи: *Не любить слово стимулів плечистих, / бо п'є натхнення тільки з рік пречистих...* Очевидно, цю самозречену вірність моральній чистоті СЛОВА можемо вважати однією з основних заporук елітарності Ліни Костенко – творця принципово українськоцентричної літератури, коли слово, мова має «власну хату, свій дім, свій храм» (Леся Українка), а глобальніше – мовотворця, творця літературної мови в її новому естетичному та соціокультурному вимірі. Тому таким активним і природним є пульсування численних її образів, метафор, висловлень у живій мові наших сучасників: *страшні слова, коли вони мовчать; душа тисячоліть себе шукає в слові; мужність не дається напрокат; найвище уміння – почати спочатку життя, розуміння, дорогу, себе; не треба думати мізерно, безсмертя є це де-не-де; мистецтву не страшний ні час, ані тортури; поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі; ще не було епохи для поетів, але були поети для епох; висока думка в'юнитись не вміє; нерівня душі – це гірше, ніж майна; душа пройшла всі стадії печалі; любов відкрити важче, ніж Америку; така любов буває раз в ніколи; правда – слово більмувате, воно не бачить, хто його сказав.*

Ні в ідеологічно й морально складні шістдесяті, ні в перші роки Незалежності, ні сьогодні – ніколи Ліна Костенко не вважала своєю місією *творити культуру, формувати свідомість*. Вона просто промовляє текстами, у яких читач по-новому розкриває для себе світ, знаходить влучні оцінки національної історії, мови, ментальності, сутності українського світосприймання: *Бо хто за що, а ми за незалежність. / Отож нам так і важко через те* (Б.: 18); *Шматок землі, / ти звешся Україною, / Ти був до нас. Ти будеш після нас.* (В.:161); *І щось в мені таке велить / збіліти в гнів до сотого коліна! / І щось*

в мені таке болить, / що це і є, напевно, Україна (В.: 209); Як страшно оре історичний плуг! / Які скарби / були, були / і зникли! (В.: 264); коли в людини є народ, тоді вона уже людина (В.: 38); Народ не вибирають. / І сам ти – тільки брунька у нього на гіллі. / Для нього і живуть, за нього і вмирають, / ох, не тому, що він – найкращий на землі (В.: 406); Я знаю свій народ. Кляну його пороки. Але за нього Господа молю! (Б.: 38); Віддайте мені мову, / якою мій народ мене благословив (В.: 537); Зневажені тут мова і народ, / який міщан століттями годує (В.: 550); То треба знать, чого іще не знаєм. / То знаєм те, чого не треба знать (МЧ); Будь прокляті всі, хто відняв у мене вітчизну! / Але у вітчизни ніхто не одніме мене (В.: 238); хто з вас кого зрадив – / ти свій талант чи твій талант тебе? (В.: 503); В житті найперше – це притомність духа, / тоді і вихід знайдеться з нещастя (МЧ). Фіксуючи національне відчуття, такі оцінні мінітексти й дефініції органічно увійшли в сучасну мовну практику, збагатили арсенал засобів інтелектуальної комунікації як упізнавані, емоційно синергетичні формули. Сьогодні їх активно використовують для підтвердження думки в різножанрових текстах – у публіцистиці, політичній риторичі, навчально-дидактичній та науковій літературі.

На тлі згаданих вище концептуально важливих рис мовотворчості Л. Костенко (інтелектуальність, філософська орієнтованість, драматичність, часова детермінованість і надчасовість, національна чуттєвість і відкритість на світову культуру, ускладнено-асоціативна метафоричність і т. ін.) спробуємо осягнути її в іншому вимірі: які риси дають підстави говорити про елітарність і водночас загальносприйнятність текстів авторки? Наскільки поєднуваними чи контрroversивними є такі кваліфікації?

У більшості сучасних культурологічно-довідкових видань *елітарна культура* потрактована як феномен, що «ґрунтується на специфічних формах мистецтва, зрозумілих нечисленній групі людей із високим інтелектуальним рівнем, відповідними духовними запитами, особливо чутливою художньою сприйнятливістю» (виділено нами – Г. С.) [Скуратівський]. Це визначення фактично розвиває думку одного з натхненників ідеї елітарності культури – німецького філософа А. Шопенгауера,

який стверджував, що авторами елітарних творів стають «люди-генії» – естетично обдаровані, особливо схильні до філософсько-художньої творчості. Серед таких знакових постатей сучасної української культури однією з перших називають Ліну Костенко...

Сьогодні поняття елітарності культури послідовно асоціюється з оцінками «найвищий гатунок», «обраний», «особливий», акцентує інтелектуально-естетичну вищість феноменів, що не входять у сферу масового, середньостатистичного зацікавлення, протиставляються йому і підкреслено дистанціюються від суспільної, соціальної «більшості», усередненості, конвенціоналізованості. Тож у сенсі ментально-ідейної відрубності від актуальної ідеології, небажання бути «речником юрби», у вимірі очевидної вивищеності над цією юрбою, над її приземленими бажаннями й інтересами поезія Ліни Костенко була і є апіорі елітарною. Пор.: *Негідно бути речником юрби / Раби рабів ще гірше, ніж раби* (В.: 262); *Працюю в кратерах вулканів. / Я завелика для капканів* (В.: 542); *Якщо ви хочете страви / з вершками і полуничкою, – / будь ласка, це не до мене. / І якщо ви хочете страви, / приперченої скандалом, – / будь ласка, це теж не до мене. / І якщо ви хочете слова, / збалансованого по центру, – / це теж будь ласка, / і теж не до мене. / Я інша. Мене, окрему, / у Книзі Божого дня / не вписано в теорему, / де в радіусі є свиня* (МП: 42).

Повернімося до питання, наскільки гармонійно взаємоскорельованими чи контрroversивними є поняття елітарності й загальносприйнятності мовостилю Ліни Костенко? Або по-іншому: у яких регістрах мала бути народжена поезія авторки – однієї з небагатьох (якщо не єдиної), хто на своєму шляху до читача зберіг духовну наповненість і високу естетику СЛОВА, не обнизив його до рівня банальної маскультури?

Гармонію елітарності й загальносприйнятності мови Ліни Костенко творять три органічно конгломеровані естетично-креативні виміри: світове, національне й індивідуальне. Засвоївши багатство світової культури й максимально спроектувавши її в русло національно-інтелектуального

досвіду, переплавивши через *власне* сприймання, даючи *власну* інтерпретацію, поетеса знаходить дуже доступні способи словесно-образної ретрансляції морально-культурних цінностей: *в паркані хтось виламав штахету, / ліхтариками групи вчарований між віт. / В ту дірку в паркані відкрився світ поету – / великий, і складний, і незбагнений світ. / Прорубане вікно – з укрупну Європу* (В.: 68). У таких авторських контекстах виявляється «той рівень української літературної мови, в якому органічно поєдналися інтелектуалізм і глибоко національна чуттєвість, емоційність вислову» [Єрмоленко 2010: 14].

Художній світ Ліни Костенко фіксує ритми й імпульси інтелектуально-естетичного розвитку світової культури в найрізноманітніших її часових (античність, середньовіччя, Ренесанс, романтизм, сучасність) і жанрових (література, живопис, музика) площинах. У текстах авторки вони щільно рефлекують образами, алюзіями, цитатами, різнорівневими мовно-естетичними знаками. І ця вербалізована пам'ять світової культури «йде не тільки від культурологічних напрацювань, але й не меншою мірою від пережитого, відчутого, осмисленого» [Тарнашинська 2010: 36].

Своє панорамне, лінгвокультурологічно масштабне сприймання «сучасного їй світу у його зв'язках з минулим» [Русанівський 2001: 354] Ліна Костенко презентує, наприклад, у словнику прецедентних імен світової культури. Цей сегмент авторського літературно-художнього онімікону насичено-багатовимірний: його одиниці апелюють до текстів Біблії (*Петро, Саломея, Симон, Магдалина, Ірод, Іродіада, Давид, Самсон, Адам, Єва, Содом, Гоморра, Голгофа*), культури античності (*Геродот, Гесіод, Гомер*), міфології (*Афродіта, Юпітер, Сізіф, Антей, Атлант, Деметра, Прометей, Пандора, Лаокоон, Мінотавр, Прокруст, Фенікс, Кассандра, Троя, Лета*), фольклору (*Роланд, Трістан, Ізольда*), літератури – імена авторів (*Данте, Гете, В. Шекспір, Ф. Рабле, Г. Аполлінер, Л. Койдула, Е. Л. Войнич, О. Пушкін, О. Блок, Б. Пастернак*) та персонажів (*Фауст, Шехерезада, Лорелай, Джульєтта, дон Кіхот*), музики (*Ф. Шопен, Г. Берліоз, Л. ван Бетховен, К. Дебюссі, Н. Паганіні, В. А. Моцарт, А. Сальєрі, А. Страдіварі,*

Ф. Ліст, Ф. П. Шуберт, Д. Ойстрах), образотворчого мистецтва (Мікеланджело Буонаротті, В. ван Гог, Е. Дега, О. Верне, П. Брейгель, К. Моне, Е. Мане; Джоконда, Мадонна). В сукупності вони творять цілісний елітарно-інтелектуальний художній простір, семантичні тонкощі якого доступні підготовленому, ерудованому читачеві. Пор.: *Ніхто не знав. Цього їй не треба знати, / як десь ламає пальці віртуоз... / Щасливий той, хто ще не вмів грати. / Він сам собі Шопен і Берліоз* (В.: 58); *Колись мені, ще в юності, ввижалась / тінь Данте у Саду Скульптур* (В.: 490); *у нас в Академії / Дега бояться, як епідемії* (В.: 229); *Не знає вже казок Шехерезада. Над Рейном не співає Лореляй* (В.: 7); *Лише борись, а щастя не втече. / Не схаменешся – півжиття позаду. / І день, і ніч, і тисячі ночей... / Спасибі вам за цю Шехерезаду* (В.: 179); *А ми йдемо, де швидше, де поволі, / Йдемо угору, і нема доріг. / І тінь Сізіфа, тінь моєї долі... / І камінь в прірву котиться з-під ніг...* (В.: 180).

Декодування символічно-оцінного змісту, яким імена світової культури збагачують поетичні контексти (наприклад, Данте – безсмертя, Гомер – висока творчість, Рабле – дошкульна сатира, Фауст – прагнення людини до істини, заради якого вона готова продати душу, Мефістофель – зло, спокуса), передбачає багатший від усередненого досвід читача, наблизений до інтелектуально-елітарного мовомислення Л. Костенко. Пор.: *Хто скаже про нього: старий він як світ? / Він – Данте. Йому тільки тисяча літ* (В.: 224); *І все тому, що наша ера чомусь і досі не дає Гомера* (В.: 457); *У срібній тиші урочистих пауз – / магічний рух з-під темних зачинал – / старий фотограф, містечковий Фауст, / хвилини діловито зупиняв* (В.: 396); *Не будь рабом і смійся, як Рабле* (В.: 13); *Кричи, благай – епоха як глуха. / Поет припав до папаних пантофель. / Страшний суфлер підказує: ха-ха! / Мені не смішно. Я ж не Мефістофель* (В.: 178).

Докладні знання щодо прецедентної семантики літературно-художніх антропонімів, а також відчуття їх естетичної природи потрібні для декодування авторських метафор, порівнянь, антитез, для сприймання мовної гри, ускладненої звукосемантичними перегуками: *Не треба все*

валити на **Прокруста**, коли не маєш дару **Златоуста** (В.: 543); *При майстрах якомсь легше. Вони – як Атланти. Держать небо на плечах. Тому і є висота* (В.: 107); *Колись же вони щезнуть, всі скрині всіх Пандор* (В.: 114); *Кассандра плаче на руїнах Трої. В руїнах Трої гріється змія* (В.: 81). *Просто хочеться моря. Ні Скілл, ні Харибд. І богиню із піни, невзуту* (РГ: 172); *Вирываюсь, як Лаокоон. / Змії тепер метиковані / То душили, / тепер обнімають* (В.: 542); *Колись були Орфеї, а тепер корифеї* (В.: 539); *З таким талантом міг би стати Атлантом* (В.: 229).

Концептуально-історичне значення елітарності мовостилю Ліни Костенко можемо визначити за інтенсивністю збагачення словника сучасної української літературної мови авторськими афоризмами, зокрема й тими, що інтелектуалізовані іменами світової культури. Статусу крилатих уже набули, наприклад, метафоричні висловлення *Немає Моцарта – ніхто і не Сальєрі* (В.: 229) – «все пізнається в порівнянні»; *Шукайте посмішку Джоконди, вона ніколи не мине* (В.: 66); *Рафаелівська Мадонна / У вічі дивиться вікам* (В.: 66) – «мистецтво вічне» та багато ін.

Упевненість в інтелектуальності свого читача, його вільній орієнтації у світі мистецтва, літератури, музики – це очевидний креативний принцип авторського циклу «Силуети». У творах, що входять до нього, простежується органічне, не «точкове», а осмислено-безперестанне перебування в ментальному просторі світової культури, що й формує один із вимірів інтелектуально-естетичної елітарності художнього мововираження. Відштовхуючись від біографічних фактів, спираючись на назви творів, імена персонажів, ключові сюжетні ходи, Л. Костенко пропонує читачеві *своє* сприймання, *своє* розуміння характерів, поведінки, вчинків, думок Т. Шевченка, О. Пушкіна, І. Сошенка, В. ван Гога, Мікеланджело Буонаротті, А. Рембо, Л. Койдули, Е. Дега, І. Сумак та ін. відомих, а іноді й практично невідомих широкому загальному культурних діячів. Ключовими для їх портретування на тлі часу чи поза ним стають матеріальні деталі, рецепція яких передбачає широкі фонові знання – історичні, біографічні, індивідуально-естетичні тощо. Особливо показові з цього погляду поезії, присвячені творчості художників.

Наприклад, без знання напівлегендарної історії про французького митця Верне, про його пошук натхнення в екстремальному переживанні емоцій, у стані катарсису герметичною для сприймання залишається фінальна сентенція вірша «Художник»: *Є на світі багато історій,/ а прохання у мене одне:/ “Коли буде гроза на морі,/ прив’яжить до щогли мене!”* (В.: 220). Винесення цього висловлення в позицію лейтмотива спонукає читача запам’ятати й осмислити цікавий (однак історично не підтверджений) факт біографії художника.

Хоча б поверхове візуальне знайомство з полотнами Вінсента ван Гога, фіксування в культурній пам’яті читача їх упізнаваних деталей необхідне для прочитання поезії Л. Костенко «Ван Гог»: *Мертві барви. / О руки-митарі! / На мольбертах розп’ятий світ. / Я – надгріб’я на цьому цвинтарі. / Кипариси горять в небозвід. / Небо глухо набрякло грозою. / Вигинаються пензлів хорти...* (В.: 223). Ключові пейзажно-настроеві поетичні метафори прозора апелюють до образотворчих прототекстів – картин «Дорога з кипарисами» та «Пейзаж в Овері після дощу».

Осмилюючи причини загальносприйнятності поетичної мови Ліни Костенко, С. Я. Єрмоленко слушно підкреслює, що вона «виявилася своєю для читачів різних вікових та соціальних груп і уособлює своєрідний символ, естетичний ідеал літературної мови як стрижневого компонента національної культури» [Єрмоленко 2010: 7]. Не в останню чергу це пов’язано із згаданим уже вище унікальним даром авторки ословлювати світовий і національний досвід як свій власний, укладати його в глибоко інтимізовані, індивідуалізовані, а тому й емоційно синергетичні найширшому колу читачів формули. Цей дар тісно споріднює лінгвософію Ліни Костенко з традиціями Тараса Шевченка, Лесі Українки, коли огранене індивідуальною творчістю СЛОВО стає «виразником національної свідомості, засобом творення й експонування актуальних для українців інтелектуально-естетичних цінностей» [Сюта 2017: 16].

Самобутня естетика, що максимально «наближує» тексти Ліни Костенко до читача і – vice versa – знову й знову повертає читача до текстів авторки, народжується також із тонкого відчуття глибинних можливостей мови. Зокрема, поетеса

неповторно оприявнює, відкриває в нових вимірах семантико-експресивну виражальність повторів (звуків, слів), балансує ритмом, наголосом, внутрішньою римою, наповнює буденні слова небуденним художнім змістом: *У марафона втомилась нога. / Зупинитися час і подумати. / Ця дорога мені дорога...* (МП: 40); *несказане* лишилось *несказаним* (В.: 14); *Все квапимось із „ніколи” в „ніколи”* (В.: 463); у Парижі *ніяк і ніяк*. / Прихильники, політики, рідня, – / *все хтось тебе затуркує щодня* (МП: 82); *Ненавидить простота простоту*. / *Тримай від себе хама на версту* (В.: 536); *любить тваринку і травинку, і сонце завтрашнього дня* (В.: 66); *Так дався оморочити оманам! / Тепер дивись на Україну. От. / Дивись. / Давись* сльозами. (В.: 34); *Цій райській птиці тут кінець. Обпатрають, бо патріоти* (МП: 33); *хто від правди ступить на півметра, / душа у нього сіра й напівмертва* (В.: 216); *Сайгак, тарпан... О як ми легко звикли, / що ці тварини вже на світі зникли!* (МП: 66); *Були і спалахи, і сполохи, / і град обстрілював брезент...* (МП: 69); *І альфа-часточки, як ельфи, / над бур'янами пурхають в полях* (МП: 58). На такі мовно-естетичні знахідки, коли гра звуком переростає у філософську гру смислами, створює експресію, іронію, особливо багатий цикл «Інкустації»: *А як же він став корифеєм, як не був Орфеєм? / Сам Орфей не був корифей. / Він навіть не бував у Спілці / Сидів собі і грав на сопілці* (В.: 539); *Мучено. Мічено. В душу насмічено. / Долю окрадено й півку засвічено* (В.: 547); *Поезія і популярність – / у цьому завжди є якась полярність* (В.: 543); *Діапазон мети і метушні / поету мстить в несправедному слові* (В.: 538); *Те, що принижує, – пронизує* (В.: 542); *Це – шлях од гідності до принагідності* (В.: 543); *всі вони були не естрадники, а страдники* (В.: 543); *Але куди подітися мені? / Податись можна, а подітись – ні; Хоч піднімай його демократом, а хам не стане демократом* (В.: 536).

Сприйнятності сентенцій Л. Костенко, їх не офіційно-силуваному, а дуже природному узвичаєнню як одиниць живого спілкування сприяє знання психології, ментальності сучасників-українців. До них звертається авторка у своїх філософських роздумах, їм адресує свої рефлексії над сутністю життя (*Життя – спокута не своїх гріхів. / Життя – це*

оббирання з реп'яхів, / що пазурами уп'ялися в душу (В.: 178); **Життя**, мабуть, – це завжди Колізей (В.: 205); **Життя** – це божевільне раллі (В.: 263); **Життя** людське – як зойк на болотах (В.: 379); **Життя** – це справа без гарантії (В.: 382); **життя** – як віриш без пунктуації (В.: 234); *Моє життя* – руйнівниця любові, / де вже ніякий цвіт не процвіте (МЧ); **Життя** – страшна корида. / На сотню Мінотаврів – один тореадор (В.: 114); **Життя** – великий цейтнот (МП: 25); **Життя** – це криза, не круїз (МП: 99); **Життя** – засвічена плівка (МП: 25), поезії (**Поезія** – це завжди неповторність, / якийсь безсмертний дотик до душі (В.: 138); **Поезія** – це свято, як любов (В.: 93), морально-етичних категорій (*справжня слава* – це прекрасна жінка, / що на могилу квіти принесе (В.: 62). Багато з них прижилися в словникові наших сучасників саме тому, що дуже пластично проєктують авторську думку на спогади, спостереження, світовідчужання читача, тому резонують у його мовно-естетичній свідомості. І в цьому – один із виявів психоемоційної сприйнятності творів.

Потужний мотиватор сприйнятності мови Л. Костенко – її виростання з образності та емоційності, з естетики та мелодики народної мови і постійне підживлення її джерелами. Народнорозмовні слова, форми, конструкції – не прийоми текстотворення. Це вияви природного плину мислення і природної, невимушеної МОВИ поетеси, доступної й близької читачам різного віку, соціального статусу, регіону походження. Пор.: *Безмірно жаль, що ніжність вже не в моді* (МП: 26); *Співає кожен, хто якої може. / І так співає, як йому дано* (МЧ); *У мене слово не куповане, / і я його не продаю!* (МЧ); *Не віряться. Він вирвався. Невже?! / Хай там Париж живе собі як хоче. / Тут тільки сторож тишу стереже / і море об старий маяк плюскоче* (МП: 82); *Аж тут його знеможена душа/ нарешиті зможе втілить себе в слові! / Бо як-не-як, це все-таки маяк...* (МП: 82); *Як плив король, якоїсь там династії, / то поки й видно ще було корму, / усі його підданці придунайські / це й навздогінці кланялись йому* (МП: 88); *Зупинитися, кажу, час і подумати...* / *Хай назустріч відкритим ротам/ хтось виносить на грудях стрічку. / А у мене фініш не там, / навіть зовсім в іншому напрямі* (МП: 40).

Народнорозмовні одиниці й синтаксичні конструкції однаково доречні в стилістично найрізноманітніших контекстах – філософсько-узагальнювальних, інтимно-медитативних, пейзажно-ліричних: *Коханий мій рідний народе, ти збудешся врешті чи ні?! (МП: 35); Як будеш так розношувати душу, / вона, гляди, із совісті спаде (МЧ); Це ж не спорт, щоб до впаду мчатися, / не пробіжки і не турне. / І чого б ото я ганялася за сучасністю? / Нехай вона мене дожене (МП: 40); І страшно, і не віриться, – / невже не спам'ятаються? / Отак все далі й піде, настояне на злі? / А часом вже і думаєш, – а може, люди віруси, / от просто собі віруси на цій живій Землі?! (МП: 63); Скажи, навіщо людству розум, щоб так цей світ занастить? (РГ: 183); Такі чудесні шибайголови, / студентське братство мандрівне. / Агов, Карпати і геологи! / Чи пам'ятаєте мене? (МП: 69); Ех, люди, ех, тарантули, / і як вам не наску- / чило кусатися? / Воно ж гадючий труд – / на серці розписатися / скорописом отрут! (МП: 95).* Розмовно-оповідні інтонації, що спонукають до роздумів, узагальнень, оцінок, створюють характерні для живого експресивного спілкування вигуки (*агов, ех*), вставні слова-зв'язки (*бач, гляди*), поєднання прислівників із підсилювальними частками (*часом вже і думаєш...*), риторичні звороти (*чого б ото я...; збудешся врешті чи ні*) тощо. Незалежно від жанрово-тематичної спрямованості, такі контексти дають відчуття максимального занурення мовної свідомості авторки в естетику народної мови.

Ліну Костенко часто називають спадкоємицею мовно-літературних традицій Тараса Шевченка. І причини сприйнятності її поетичної мови українським читачам різних вікових та соціальних груп теж багато в чому суголосні із визначеними в працях С. Я. Єрмоленко причинами вивіщення мови Тараса Шевченка до рівня загальнонародної: «естетична вартість його слова була вищою від усіх, хто тоді писав. Нормативність фактично була результатом естетичного сприймання, естетичного впливу глибоко національної за змістом творчості. [...] Народ побачив себе у його мові, як у дзеркалі, тобто поет дійшов до душі народу через естетично довершене слово» [Цит. за: Пономаренко 2012: 51 – 52].

Проектуючи цю думку на мовотворчість Ліни Костенко, ще глибше усвідомлюємо: її істинна елітарність і водночас загальносприйнятність «виростає» із природи української мови і національної культури. У мовосвіті поетеси вони зливаються, злітовуються із вербалізованою пам'яттю світової культури, із світовим інтелектуально-естетичним досвідом, але залишаються непорушно українськими, національно чуттєвими у способах втілення ДУМКИ у МОВУ.

Брюховецький В. С. Ліна Костенко: Нарис творчості. Київ: Дніпро, 1990.

Єрмоленко С. Я. Висока естетика поетичного слова Ліни Костенко. *Культура слова*. Вип. 73. Київ, 2010. С. 6 – 15.

Кравець Л. В. «І десь над гранями свідомості є те, чого іще нема (метафора Ліни Костенко)». *Культура слова*. Вип. 73. Київ, 2010. С. 43-49.

Панченко В. «Народу гілочка тернова...»: Диптих про поезію Ліни Костенко. Київ, 2005.

Пономаренко А. Ю. «Мова – моє неокраєне крило». *Українознавство*. 2012. Ч. 3 (44). С. 51 – 52.

Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ, 2001.

Скуратівський В. Л. Енциклопедія сучасної України. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=51454

Сюта Г. М. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття. Київ, 2017.

Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: (історико-літературний та поетикальний аспекти). Київ, 2010.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Б. – Костенко Л. Берестечко. К.: Укр. письменник, 1999.

В. – Костенко Л. Вибране. Київ: Дніпро, 1989.

МЧ – Костенко Л. Маруся Чурай / <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1042>

РГ – Костенко Л. Річка Геракліта. Київ: Либідь, 2011.

МП – Костенко Л. Мадонна Перехресть. Київ: Либідь, 2011.

REFERENCES

- Bryukhovetsky, V.S. (1990). Lina Kostenko: Essay of creativity. Kyiv: Dnipro. (in Ukr.)
- Yermolenko, S. Ya. (2010). High aesthetics of Lina Kostenko's poetic word. *Culture of Word*. Is. 73. Kyiv. P. 6–15. (in Ukr.)
- Yermolenko, S. Ya. (1999). Essays on Ukrainian literature (Stylistics and culture of language). Kyiv. (in Ukr.)
- Kravets, L.V. (2010). «And somewhere above the edges of consciousness is what is not yet there» (metaphor of Lina Kostenko). *Culture of Word*. Is. 73. Kyiv. P. 43-49. (in Ukr.)
- Panchenko, V. (2005). «People have a thorn branch...»: Diptych on the poetry of Lina Kostenko. Kyiv. (in Ukr.)
- Ponomarenko, A. Yu. (2012). «Language is my unbounded wing». *Ukrainian Studies*. Part 3 (44). P. 51 – 52 (in Ukr.)
- Rusanivskiy, V. M. (2001). History of the Ukrainian literary language. Kyiv. (in Ukr.)
- Skurativskiy, V. L. Encyclopedia of modern Ukraine. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=51454 (in Ukr.)
- Siuta, G. M. (2017). Quotation thesaurus of the Ukrainian poetic language of the twentieth century. Kyiv. (in Ukr.)
- Tarnashynska, L. (2010). Ukrainian sixties: profiles against the background of generation: (historical-literary and poetic aspects). Kyiv. (in Ukr.)

LEGEND

- Kostenko, L. (1999). Berestechko. Kyiv: Ukrainian writer. (in Ukr.)
- Kostenko, L. (1989). Selected. Kyiv: Dnipro. (in Ukr.)
- Kostenko, L. Marusya Churai / <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1042> (in Ukr.)
- Kostenko, L. (2011). River Heraclitus. Kyiv: Lybid. (in Ukr.)
- Kostenko, L. (2011). Madonna Crossroads. Kyiv: Lybid. (in Ukr.)

Статтю отримано 12.02.2020

Halyna Siuta

ELITISM AND COMMON ACCESSIBILITY OF LINA KOSTENKO'S POETIC LANGUAGE

The article proves that elitism and universality, common accessibility defining creative and aesthetic features of Lina Kostenko's poetic language. Their harmony is created by three aesthetic and creative dimensions: world, national and individual.

World culture in L. Kostenko's texts reflects by different lingual-and-aesthetic units – images, aphorized statements, quotations. Panoramic linguo-culturally holistic perception of world culture in the poetry of Lina Kostenko represents the dictionary of precedent names. This dictionary is formed by names from the texts of Bible, culture of antiquity, folklore, literature, fine arts. Together they form a holistic elitist-intellectual text, the perception of which presupposes the presence of a prepared, erudite reader.

L. Kostenko's mini-texts and definitions persuasively reflects the national worldview. That is why they were organically included to the dictionary of literary language, enriched the arsenal of means of intellectual communication as recognizable, emotionally resonant formulas. Today they are actively used to confirm the opinion in various discourses – in journalism, in political rhetoric, in educational, in didactic and scientific literature.

One of the factors of elitism just like as of the common accessibility of L. Kostenko's poetry is her unique ability to verbalize world and national experience as her own. This feature unites L. Kostenko's poetics with the traditions of T. Shevchenko and, Lesya Ukrainka.

The accessibility of L. Kostenko's artistic maxims as units of communication is promoted by knowledge of psychology, mentality of our contemporaries. They determine the correct formulations of poetic definitions. Among the most frequently updated – existential concepts (*life, death*), moral categories (*conscience, truth, truth*), feelings (*love, sadness*), abstract concepts (*irony, vulgarity, glory*). Many of them have already become formulas for verbalization of both collective and personal intellectual and emotional experience.

Important factor of accessibility of L. Kostenko's language is its growth from aesthetics, melody and philosophy of national language. Folk words, forms, constructions reflect the natural flow of the author's thinking.

L. Kostenko's poetic language is an illustrative intellectual-temporal fragment of Ukrainian literary and artistic language of the second half of the XX – beginning of the XXI century. It combines the intellectualism and emotionality, bookishness and deep nationality, national sensuality.

Keywords: L. Kostenko's poetic language, elitism, common accessibility, precedent names, world culture, national culture, individual intellectual and emotional experience.